

sel, állattenyésztéssel foglalkozó lakosság mellett 1892-ben a HÉV-vasút indulásával egyidőben megjelennek a gyári munkások, akik Csepelre és a fővárosi gyárakba is eljártak dolgozni. A kertészet is ezekben az években kezd fellendülni, miután a pesti piacokra eljuthattak a naponta háromszor közlekedő helyiérdekű vonattal. Az 1918–19-es munkásmozgalmi eseményekben Tököl is jelentős szerepet játszott, 24 főnyi direktóriumának többsége nemzetiségi anyanyelvű volt. A két vilá-

háború között nem sok említésre méltó eseményt jegyeztek le.

Tököl 1944. november 27-én szabaddult fel, súlyos véráldozatok árán. A település az 1960-as évek elején kezd rohamosan fejlődésnek indulni. Sorban bontják le a régi nádas házakat, új utak, járdák, óvodák, új iskola, művelődési otthon, öregek napközije épült. Sorba emelkednek az emeletes házak, a nagyközség lakói soha ilyen jól nem éltek, mint ma. 624-en a Csepel Autógyárba, sok százan Csepelre és a fővárosi gyárakba és a helyi Duna tsz-be járnak dolgozni.

Tököl 710 éves az írások alapján. A jubileum alkalmából készült kiállításon a múlt emlékei mellett láthatók a falu 35 éves fejlődésének képei is. A tököli „múzeum” a Fő utca 112. szám alatt, a régi iskolában található, nyitva vasárnap délutánonként 2–4 óra között. Érdemes megnézni!

Vöő Imre

GYÖKEREINK – FORRÁSAINK

József Attila Nem én kiáltok című, 1925-ben megjelent verseskötete a közelmúltban került a makói múzeumba, s az Erdei emlékkiállításra a nagyközség is megtekintette *Katona Judit* szegedi lakos ajándékát. Az első oldalon levő, kézírásos bejegyzés szerint ezt a könyvet a *makói gimnázium 1929-ben adta jutalomként* végzős diákjának, *Erdei Ferenc*nek kiváló tanulmányi eredményeiért. Azért is érdekes és értékes e dokumentum, mert akkoriban *József Attila*-kötetet aligha adtak iskolai jutalomkönyvként másutt mint Makón, ahol a város fogadott fia már akkor is nagy megbecsülésnek örvendett.

Petőfi *be pjesme* – ritkaságnak számító *horvát nyelvű Petőfi-kötet* került elő a Pécs közelében levő Németi faluból. Az 1873–1921 között élő tehetséges falusi pap, *Horváth Béla* fordította e kötetet, amelyet saját költségén jelentetett meg 1913-ban. A kötet Petőfi 150 versét tartalmazza.

Horvát Zrínyi-opera 1876-os partitúráját, zenetörténeti értékű magyar vonatkozású mű-

vet találtak Eszéken. A dokumentumot a Zrínyi-emlékek legfőbb magyarországi ápolójának, a szigetvári várbarátkörnek ajándékozták az eszékiek. A másfél száz oldalas kiadványt a zeneszerző – a horvát nemzeti opera *Erkelje – Ivan Zajc* portréja díszíti, s egy szép metszet, amely a szigetvári drámát ábrázolja.

Görgy Artúr honvéd tábornok falemezből készült, rozsdaszínű, bársonyborítású *emlékdobozával* gazdagodott a Magyar Nemzeti Múzeum. „Kaptam Klagenfurtban néhai Rainer Marie kisasszonytól 1851 karácsonykor. Ajándékoztam Náray Lenke barátomnak, Visegrád 1896. november 15.” – olvasható fedelének belső lapján a tábornok saját kezű írása. Az emlékdoboz fedele aranszállal hímzett indamintával ékített.

A hajdani Rákóczi-mozgó, egykori bányász-községek – Vasas és Somogy – közös mozijának mintegy ezer lapból álló *plakát- és reklámgyűjteményével* gazdagodott a pécsi múzeum. Megmaradtak a némafilmek verklíjének hengerei is. Ritka eset, hogy ilyen teljességben és

épségben fennmaradjanak a film hőskorából származó plakátok, prospektusok és egyéb relikviák.

Pontos és hiteles térképet, valamint makettet készített a középkori Pécsről *Fetter Antal* helytörténet-kutató. A maga nemében egyedülálló térkép a hódoltság előtti Pécs alaprajza, s a

városról számos értékes tényt tárt fel. Fetter a térkép alapján elkészítette a régi Pécs méretarányos makettjét is. A térkép és a makett egyaránt segítséget nyújthat a városrekonstrukció, a régészeti és a helytörténeti kutatás, a műemléki feltárás és helyreállítás számára.

Új, irodalmi múzeumot avattak Debrecenben, amely egybegyűjtötte és bemutatja Debrecen irodalmi múltját, a városban élt írók munkásságát, az irodalmi élet 450 éves fejlődését. A múzeum méltó otthonra lelt *Borsos József*, egykori neves építész lakóházában.

A nemrég elhunyt *Marsay Andor*, kőműves-családból származó, pallérként induló építész – számos ismert épület: a galyatetői és a mecseki üdülőszálló, a pécsi 48-as téri kollégium alkotója – *életművét* reprezentáló fotódokumentációját korábban a pécsi múzeumnak ajándékozta. A több száz korabeli fénykép tartalmazó, helytörténeti és építéstörténeti szempontból egyaránt értékes gyűjtemény az ország különböző részein folytatott építkezéseinek emlékét örökíti meg. Marsay csaknem hat évtizedig dolgozott a szakmában, egyik úttörője volt az építőmunkák gépesítésének, s elsőként szervezte meg az építőiparban a munkások üzemi konyháját.

A johanniták hajdani konventjének, egy 800 éves hatalmas épületnek maradványaira lettek a régészek Székesfehérvárott. A johannita kereszt lovagok a hajdani „szigetek”, akkoriban mocsaraktól körülvelt területén építették fel a palotavárost: rendházukat, templomukat, ispotályukat. A török háborúk során többször porig égett palotavárost a XVIII. században újjáépí-

tették, amikor is mesteremberek vették birtokukba. A feltárás során rábukkantak a kolostor északnyugati részletének, a konvent falainak, valamint emésztőgödörének egy részére. Egy Árpád kori, s egy XIV–XV. századi járószint, valamint több török kori építmény fala is felszínre került.

Pécssett, a Széchenyi tér alatt a második középkori pincére találtak, amelyben 400 éve nem járt ember. A pince tufával boltozott, ennek köszönhetően jól bírta a terhelést. Ma is szilárd és biztonságos. A szakemberek véleménye szerint a XVI. sz. második felében tűntek el a pincék, amikor felettük az épületek romba dőltek. A leletek tanúsága szerint különféle kézművesműhelyek álltak a hajdani főtéren. Az újabb leletek is elősegítik Pécs középkori arculatának pontosabb megrajzolását.

A gorsiumi ásatások 23 év után igazi régészeti szenzációval szolgáltak: a város nagyságát bizonyító, rendkívül jelentős emlékre bukkantak a kutatók: megtalálták a település *városfalának* és *örtornyainak maradványait*, melyek feltehetően a IV. században épültek. A romok újabb bizonyossággal szolgálnak arra, hogy a rómaiak korában Gorsium jelentős település, sőt város volt.

Egy száz évesnél idősebb székely „festékes” szőttes, a néprajztudomány értékes emléke került a székszárdi múzeumba. A különlegesen értékes gyapjúszőttest halotti sertióként használták, s az nemzedékről nemzedékre öröklődött. A szélein fekete csíkos, természetes színű gyapjúalapot úgynevezett „kicsi virágos” színes mintákkal látták el, közepén sötétebb fakó sávval.

Évszázados, fából faragott szőlőpréssel, s egy másfél méter átmérőjű fatörzsből kivájt *bodonnal* – hordószerű bődön, amelyet valaha terménytárolásra használtak – gazdagodott a nagykanizsai Thúry György Múzeum. Különösen értékes szerzeménynek számít még a *kétajtós falitéka* s egy teljes felszerelésű *szitakötő-műhely*.

Parasztszabóműhely, minden felszerelésével – *Horváth Imre* ajándékaiként – került a rábaközi kismesterségek egyre gazdagodó anyagát gyarapítva a csornai múzeumba. A századforduló korából származó emlékek egyik érdekessége a *magos vasaló*, melynek kiemelhető felhevített magjával forrosították a vasalót. A viseletkiegészítők, paszományok, valamint a fából készült, összecsukszható inaságy még teljesebbé teszik a gyűjteményt.

Újjáéled egy régi szép mesterség, a székkötés. A mecseki Ófalun hajdanában apáról fiúra ha-

gyományozódott a székfűtés, s e jellegzetes gyékényfonatú, esztergált favázás, támlás székek szinte elmaradhatatlan kellékei voltak a falusi otthonoknak. A népi iparművészet reneszansza, a kézzel megmunkált bútorok nagy becsülete s kereslete ösztönözte a pécsi bútorgyárat a már-már feledésbe menő mesterség életre keltésére. A gyár szakemberei felkutatták a régi mestereket, műhelyeket alakítottak ki Ófalun, hogy a félbemaradt apai örökséget, a régi mesterséget újra folytathassák az ófalusi székfűtők.

A soproni mézeskalácsminta-fa-gyűjtemény 140 darabos kollekciónak Ausztriában is kiállítják. A legkorábbi mintafa 1599-ből való, az utolsó évszám pedig 1884-ből származik. A könnyed faragású, művészi színvonalú mintafákat, a kor ízléséhez igazodó formákat a mesterek maguk készítették, de többségük neves faragók keze munkája, bizonyítéka ennek a számos darabon megtalálható monogram.

Vidám regőlőkötől voltak hangosak karácsony táján a vasi falvak lányos háza. A regélés, az ősi, varázsló eljárás származéka, amelynek a vasi Dozmat községben lejegyzett stórfái a hazai népszokásgyűjtemény legbecsebb példányai közé tartoznak.

Pásztorozó, betlehemező népszokásokat elevenítették föl a vasi falumúzeumban Szombat helyen. E játékok a téli napfordulóhoz csatlakozó pogány pásztortáncokból alakultak ki, melyhez csak később járultak a karácsonyi keresztény misztériumok. A szombathelyi honismereti szakkör tagjai által bemutatott pásztortájké szintén tisztán megőrizte eredeti jellegét.

Kaptárfülke és kaptárkő legtöbbször a budai járásban található. Ezeket az idén védetté nyilvánították. A kaptárkő a környezetből kiemelkedő puha kőzetből álló kúp vagy süveg alakú kőalakzat. Ezen találhatóak a különböző méretű és számú kaptárfülkék.

Országos tájvédelmi körzettel gyarapodott Zala megye: védett területté vált a *felső-göcseji táj*, amely gazdag növényvilágával, népi építé-

szeti és egyéb műemlékeivel a tájegység legjellegzetesebb része, a *Keszthelyi-hegység* szikláival és erdeivel, a területén található népi műemlékekkel, valamint a mintegy négyezer hektáros oltárci ősbükkös. A *Hévíz-tó és környéke* megyei védettséget élvez ezentúl. Somogyban védetté váltak: a *szőcsénypusztai földváron körüli famatuszálemek*, a 30 méter magas *bükkóriások*, *gyertyánfák*, *kocsányos tölgyek*, *vadgesztenyefák*, több park, botanikai ritkaságok lelőhelye, valamint a *Szena község környékén levő homokbánya* s az ott élő *gyurgyalagok* fészkelőhelye.

A Fejér megyei *Vörösmarty szülőházának* védelméért természetvédelmi területté nyilvánították a kápolnásnyéki Vörösmarty Emlékmúzeum parkját.

Baranyában valamennyi értékes *kastélypark* oltalom alá került, melynek kertjében többnyire XVII–XIX. században telepített egyedülálló értékű fák és cserjék élnek. Oltalmazzák a megye legöregebb fáit: többek közt a szebényi 300–500 éves molyhostölgyet, az Ormánságban a hatalmas magyar kőrist, melynek lombkoronájának kerülete 100 méter, s alatta a közeli kis Besence falu népe elférne, s a Drávai síkságon fekvő Kétújfalu féltett díszét, a falusi templomtornyok magasságával vetekvő 150 éves, harminc méter magas hársfát is.

A Budapesti Tanítóképző Főiskolának és jogelődjének végzettjei megalakították a *Budai Tanítóképző Baráti Kört* – kutatni és feltárni szándékozván az évszázados intézmény hagyományait, s tanítóképzés szellemi és tárgyi emlékeit, a főiskola történetét.

Újjáalakult a *Balassa Társaság* Esztergomban, amely már 20 éves múltra tekinthet vissza. Elődjének nyomdokain haladva állandó fórumot kíván teremteni a város értelmiségi dolgozóinak tudományos munkájához. Legközvetlenebb programként hozzákezdett a város történetének megírásához.

Erdei Ferenc születésének 70. évfordulója alkalmából rendezett akadémiai emlékülésen került először kiosztásra a most alapított *Erdei Ferenc-emlékdíj* a 35 évesnél fiatalabb hazai szociológusok eredményes munkásságának elismerésére és buzdítására. Az 1980. évi díjat *Csepeli György*, az ELTE adjunktusa elsősorban az előítéletek, a nemzeti érzés és tudat, valamint a csoportközi viszonyok témakörében végzett munkásságáért, *Vági Gábor*, a Központi Szolgáltatásfejlesztési Kutatóintézet tagja főként a faluszociológia, a településfejlesztési döntések szervezetszociológiája és a háztartási munkamegosztás vizsgálatában elért eredményeiért kapta.

Összeállította: *Vargáné Major Judit*